

پاسخ ایران به قرارداد ۱۹۰۷ این است که ایران به فضل خداوند متعال به خودی خود استقلال ذاتی دارد و در قرارداد ۱۹۰۷، ایران طرف قرارداد نیست و قرارداد بین روس و انگلیس است و ایران قراردادهایی را که در آنها طرفیت دارد، رعایت خواهد کرد. ضمناً ایران با دولت‌های دیگر بر مبنای و داد و سیاست درهای باز در تجارت خارجی و رعایت عهود مقدسه و... رفتار خواهد کرد

و رعایت عهود مقدسه و... رفتار خواهد کرد. البته بر اساس اسناد سه نفر از دولتمردان به قرارداد ۱۹۰۷ اعتراض کردند؛ میرزاهمدی خان علائی وزیرمختار ایران در لندن که به اصل قرارداد ایرادی نداشت و صرفاً بعضی مفاد آن را مضر می‌دانست؛ مرتضی‌خان ممتازالملک وزیر مختار ایران در آمریکا که می‌گفت برای مراکش لاقلاً کنفرانسی برگزار شد و لاقلاً نماینده‌ای از مراکش حضور داشت اما برای ایران دو نفر دزد برای چاپیدن صاحبخانه متحد شده‌اند و با جسارت نزد صاحبخانه رفته و می‌گویند تو هم قرار بین ما را تصدیق کن! صریح‌تر از آن ملک‌خان وزیرمختار ایران در رم بود که ضمن متن استعفایش به وزیر امور خارجه، نوشته بود که با این قرارداد، دیگر نیازی به سفارت باقی نمانده.

◆ آثار و نتایج قرارداد ۱۹۰۷ برای ایران چه بود؟ اثر این قرارداد در مناسبات خارجی که واضح است، در مناسبات داخلی هم دولتمردان ایران به یکی از طرفین وابستگی نشان دادند. نیروی‌های نظامی روس و انگلیس در رشت و قزوین و چند شهر دیگر حضور داشتند و استقرار خارجی هم فقط از همین دو کشور مجاز بود و از سایر کشورها، استقرار ممنوع شد. استخدام مستشاران هم باید با رضایت دو دولت انجام می‌شد. در همین مساله استخدام مستشاران بود که درگیری میان مورگان شوستر و وابستگان روسیه تزاری (که از حمایت انگلستان هم برخوردار بود)، سبب یک حادثه سیاسی بزرگ شد. شعاع السلطنه ظاهراً اموالش را در رهن بانک روس گذاشته بود و در عین حال بزرگ‌ترین بدهکار دولت ایران هم بود و نقد کردن بدهی او توسط شوستر، به خشونت و درگیری در پارک ملک منصور میرزا شعاع السلطنه (که قزاق‌ها در آنجا مستقر بودند) و دو اولتیماتوم روس‌ها به ایران منجر شد که دومی مورد حمایت صریح انگلستان نیز بود.

نامه‌ای رسمی موضوع را از وزارت خارجه روسیه استفسار کرد که وزارت خارجه روسیه، آن را شایعه‌ای بی‌اساس دانست. باز مشیرالدوله وزیر خارجه بر حسب قرآن، با «سر اسپرینگ رایس»، وزیر مختار انگلیس هم در این باره گفت‌وگو کرد و درباره قرارداد از او توضیح خواست. سر اسپرینگ رایس نیز از طرف سر ادوارد گری، وزیر خارجه انگلستان به او اطمینان داد که دولت‌های روس و انگلیس در هیچ فقره‌ای که نافی استقلال ایران باشد، مذاکره نکرده‌اند!

◆ یعنی قرارداد ۱۹۰۷ مکتوم و محرمانه ماند؟ خیر. متن قرارداد که در آخر سپتامبر منعقد شده بود، بعداً در لندن و پترزبورگ منتشر شد و وزیر مختار روس و سفارت انگلیس در نامه‌هایی که متن آنها عیناً همانند بود، انعقاد قرارداد را به اطلاع وزارت امور خارجه ایران - که وزیرش در آن زمان میرزا جوادخان سعدالدوله بود - رساندند.

◆ واکنش ایران به این نامه‌ها چه بود؟ قرارداد در پایان دولت میرزا احمدخان مشیرالسلطنه برای وزارت امور خارجه ارسال شده بود و وزیر امور خارجه بعدی، با مشورت نخست‌وزیر وقت، ناصرالملک، در دهم مهرماه ۱۲۸۶ به سفارت انگلیس پاسخ می‌دهد. لب مطلب آن نامه این است که ایران به فضل خداوند متعال به خودی خود استقلال ذاتی دارد و در قرارداد ۱۹۰۷، ایران طرف قرارداد نیست و قرارداد بین روس و انگلیس است و ایران قراردادهایی را که در آنها طرفیت دارد، رعایت خواهد کرد. ضمناً ایران با دولت‌های دیگر بر مبنای و داد و سیاست درهای باز در تجارت خارجی

و تبت و ایران برانگیخت. دولت انگلیس هم که در آفریقا درگیر پیامدهای جنگ ترانسول بود برای حفظ موقعیت خود، در تبت و افغانستان و به خصوص جلوگیری از پیشرفت روسیه تزاری در مناطق جنوبی ایران - به منظور حفظ مرز هندوستان - و منافع و امنیت بازرگانی خود، موقع را برای گفت‌وگو و رفع اختلاف با روسیه مناسب دید و این ملاحظات، آن دو قدرت را به پایان رقابت دیرینه در ایران برانگیخت. از ماه‌های پایانی ۱۹۰۵ گفت‌وگوهای محرمانه دو کشور آغاز شد. سر ادوارد گری وزیر امور خارجه انگلستان و کنت لامزدرف وزیر خارجه روسیه به‌وسیله سفیران خود در پایتخت‌های دو کشور، محرمانه در گفت‌وگو بودند. این گفت‌وگوهای طولانی با همه محرمانه بودن در روزنامه‌های اروپا و انگلستان بازتاب یافت و سبب شد وزیر امور خارجه انگلیس از سوی نمایندگان مورد سوال قرار گیرد. او گفت چنین قراردادی وجود ندارد ولی در انگلیس و روس این تمایل هست که در موضوعات دوجانبه، دوستانه برخورد کنند و ممکن است این تمایل به قطع و فصل مسائلی بین دو کشور بینجامد. در روسیه هم گاه روزنامه‌ها مطالبی درباره امکان تنظیم این قرارداد می‌نوشتند.

◆ دولت و مجلس ایران از این اخبار بی‌اطلاع بودند؟

مطلع بودند. در همان سال ۱۹۰۶، وزیر مختار ایران در پترزبورگ از طرف دولت مامور شد و با گریاستوف که معاون وزیر خارجه روسیه بود، گفت‌وگو کرد و گریاستوف چنین قراردادی را تکذیب کرد. گرچه این تکذیب به دولت ایران تلگراف شد اما وزارت خارجه ایران، دو دفعه با